

ІННОВАЦІЙНА КОМПОНЕНТА ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню процесу формування соціально орієнтованої економіки як результату актуалізації інноваційної компоненти зайнятості молоді у першочергових галузях економіки. Проаналізовано стан зайнятості молоді у сільському господарстві та чинники впливу на даний процес. Визначено необхідність застосування якісно нових, інноваційних підходів до використання трудового потенціалу молодих працівників, зайнятих у сільському господарстві. Запропоновано основні перспективні напрямки вдосконалення молодіжної зайнятості для побудови економіки соціально орієнтованого типу.

Постановка проблеми

Основна мета усіх економічних відносин полягає у максимальному задоволенні потреб кожного учасника, досягненні оптимуму Парето на основі взаємної згоди, довіри агентів. Остання фаза економічного розвитку дозволяє констатувати, що така ситуація можлива лише за умови переходу до економіки нового типу – постіндустріальної, вагомими умовами успішного функціонування якої є соціальна орієнтованість, інноваційність, системність. Основною проблемою трансформаційних процесів під час реформування постають часті диспропорційні зміни, що відбуваються у структурі зайнятості та перерозподілі капіталу на користь галузей з високим рівнем прибутковості (сфери послуг). Така ситуація провокує певного роду стагнацію тих галузей, що, у першу чергу, забезпечують задоволення базових потреб населення, зокрема окремих підгалузей сільського господарства, нівелювання їх інвестиційного потенціалу. Тому метою дослідження є визначення основних заходів і розробка дієвих засобів впливу на якісний розвиток сільського господарства для забезпечення становлення соціально орієнтованої економіки в Україні та, зокрема, дослідження впливу інноваційної компоненти молодіжної зайнятості на окреслений процес.

Аналіз останніх досліджень

Проблемам формування та функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки присвячено роботи видатних зарубіжних й вітчизняних вчених. Пошуку оптимальних шляхів вирішення проблем формування та

функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки присвячено роботи видатних європейських вчених Ф. Бема, В. Ойкена, А. Мюллера-Армака, Т. Гесса, Ш. Граділа, Р. Кенінга, Р. Клапхана, Х. Ламберта. Плеяда вітчизняних науковців також особливу увагу приділила досліджуваній проблемі. Так, праці Гребенюк М. В. присвячені аналізу системи аграрного права та дослідженню концептуальних засад соціально орієнтованої економіки України [2]. Гриневською С. М. запропоновано напрями удосконалення державного регулювання соціально орієнтованої економіки [4]. Зінчук Т. О. проведено ґрунтовний аналіз впливу вимог СОТ та ЄС на сучасну і перспективну аграрну політику України [3]. Дослідження Зіновчука В. В. присвячено розбудові кооперативного руху у сільському господарстві у процесі формування ринкової економічної системи в нашій країні [5]. Сітніковою Н. П. розглянуто організаційно-економічні важелі формування соціально орієнтованої ринкової економіки [9]. Ходаківським Є. І. проведено дослідження менеджменту праці в загальному соціально-економічному контексті [10]. Наразі, проблема дослідження ефективних механізмів впливу на якісний розвиток сільського господарства для забезпечення становлення соціально орієнтованої економіки в Україні, у тому числі інноваційної компоненти молодіжної зайнятості, і досі залишається невирішеною, а відтак, постає актуальною.

Об'єктом дослідження є процес формування соціально орієнтованої економіки як результат актуалізації інноваційної компоненти зайнятості молоді у сільському господарстві.

Методика досліджень

У процесі вивчення проблеми стану зайнятості молоді у сільському господарстві використано методи аналізу, узагальнення, групування, порівняння. Для розробки сучасних підходів до використання трудового потенціалу молодих працівників, зайнятих у сільському господарстві, та механізму розбудови соціально орієнтованої економіки застосовано методи індукції, дедукції, моделювання. Теоретико-методологічну базу досліджень становлять праці вітчизняних і закордонних вчених, законодавчі і нормативно-правові акти України.

Результати досліджень

Побудова соціально орієнтованої економіки в Україні є пріоритетним напрямом держави для подолання негативних наслідків економічної кризи. У загальному поняття «соціально орієнтована економіка» і досі не має однозначного тлумачення. Наразі більшість науковців схилиються до думки, що дана категорія відображає таку економічну систему, за якої економічна

політика підпорядковується завданням розвитку людини та побудована на принципах гуманізму. Практична реалізація такої моделі можлива лише за умов перебудови не лише економічних відносин, але і психології кожного індивіда, що базуватиметься на сприянні задоволенню власних потреб без завдання шкоди іншим учасникам економічних відносин.

Процес такої трансформації вбачаємо за доцільне розпочинати з молодих осіб, які є інноваційно активними, креативними та сприйнятливими для різного роду новаторства. За своєю суттю інноваційна компонента є основною складовою економіки соціально орієнтованого типу. Спектр прикладання інтелектуального потенціалу задля забезпечення сталого розвитку досить широкий і знаходить віддзеркалення всіх сферах життєдіяльності людини, у всіх секторах економіки.

Наразі в Україні спостерігається ситуація, що молодь обирає такий вид діяльності, який забезпечує достатній життєвий рівень, а питання стратегічної доцільності зайнятості відходять на другий план. Зазначена ситуація ілюструється значним рівнем зайнятості молоді у тіньовому секторі економіки. Згідно зі статистичними дослідженнями, кількість всіх зайнятих у неформальному секторі економіки, починаючи з 2001 р., невпинно зростала. У 2010 р., порівняно з попереднім, вона збільшилася на 179,3 тис. осіб і склала 4,6 млн осіб, або 22,9% загальної кількості зайнятого населення віком 15–70 років [7]. Так, зокрема, у 2010 р. у тіньовому секторі економіки були «працевлаштовані» 33,2 тис. осіб віком 15–24 роки, 18,8 тис. осіб у віці 25–29 років. Щодо вікової групи 30–39 років, то чисельність зайнятих на тіньовому ринку праці становила 18,3 тис. осіб. Також негативною зберігається тенденція зниження рівня зайнятості молоді у першочергових галузях економіки, зокрема, у сільському господарстві.

Для визначення причин низької привабливості даної галузі для зайнятості молоді та подальшої розробки заходів із усунення наслідків такої ситуації у процесі побудови економіки соціально орієнтованого типу, у першу чергу, проаналізуємо загальні тенденції, що склалися в Україні у сільському господарстві (табл. 1).

Таблиця 1. Основні показники розвитку сільського господарства в Україні у 2006–2010 рр.

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	Відхилення 2010 р. до 2006 р., +/-
Валова додана вартість сільського господарства, у загальному обсязі валової доданої вартості, %	8,6	7,5	7,9	8,3	8,2	-0,4
Випуск продукції сільського господарства, у загальному обсязі випуску (в основних цінах), %	8,3	7,2	7,5	8,1	8,2	-0,1
Основні засоби сільського господарства, у загальній вартості основних засобів, %	4,8	3,9	3,1	2,6	1,7	-3,1
Кількість зайнятого населення у сільському господарстві, тис. чол.	3633,8	3468,1	3300,1	3131,0	3094,5	-539,3
Їх частка у загальній структурі зайнятих, %	17,5	16,6	15,7	15,5	15,3	-2,2
Кількість найманих працівників у сільському господарстві, тис. чол.	1295,3	1104,2	987,3	893,2	794,7	-500,6
Їх частка у загальній структурі, %	9,2	7,9	7,1	6,9	6,3	-2,9
Чисельність зайнятої молоді у сільському господарстві, тис. чол.	219,3	185,9	159,5	153,9	145,8	-73,5
Відсотків до облікової чисельності штатних працівників	24,6	23,8	23,5	23,8	24,6	0,0

Джерело: побудовано автором за матеріалами [7].

Протягом 2006–2010 рр. частка обсягів випуску продукції сільського господарства у загальному обсязі випуску змінювалася досить динамічно. Це значною мірою було пов'язано з кризовою ситуацією в економіці та залежністю функціонування сільськогосподарських підприємств від природного середовища. Досить негативною тенденцією було зростання амортизованості основних засобів. Так, у 2006 р. їх частка у загальній вартості основних засобів складала 4,8 %, а у 2010 р. – 1,7 %. Окреслена ситуація негативно впливає на умови праці у сільськогосподарських підприємствах, адже недостатнє впровадження новітніх, інноваційних технологій і зношеність наявних призводить і до підвищення рівня

ризиків травматизму, і до зниження продуктивності праці і задоволеності працею та формування незадовільного стереотипу у молоді про такі підприємства. Впродовж аналізованого періоду на 2,2 пункти скоротилася частка зайнятого населення у сільському господарстві з 17,5 % у 2006 р. до 15,3 % у 2010 р. Кількість найманих працівників скоротилася за аналізований період з 1295,3 тис. до 794,7 тис. осіб, що свідчить про ускладнення реалізації права на працю у досліджуваній галузі. Негативною тенденцією залишилося поступове скорочення чисельності зайнятої молоді у сільському господарстві, що зменшилася за даний період на 73,5 тис. осіб.

Визначаємо, що наразі ситуація із зайнятістю молоді у сільському господарстві залишається вкрай проблематичною, незважаючи на державні реформістські спроби. Так, Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» визначене коло питань, які повинна вирішувати молодіжна політика зайнятості, проте стратегії їх розв'язання носять досить декларативний характер.

Верховною Радою України у 2005 р. було прийнято Постанову «Про недопущення закриття об'єктів соціально-культурного призначення у сільській місцевості», що регламентує можливість закриття таких об'єктів лише за умови рішення територіальної громади [6]. Проте, соціальна інфраструктура у сільській місцевості перебуває у досить незадовільному стані. Наприклад, у 2011 р. було відкрито лише 10 садків-новобудов.

Виникнення поняття «нова бідність», що почало широко використовуватися у науковому вжитку, у першу чергу, пов'язане із зростанням чисельності безробітної сільської молоді, яка, внаслідок незайнятості і неможливості отримання справедливої винагороди за працю, потрапляє за межу бідності. Так, в цілому за межею бідності перебуває 32,3 % сільського населення, що на 12,1 пункти більше за міських жителів. Дана ситуація потребує комплексного вирішення шляхом залучення до співпраці усіх суб'єктів соціально-трудовак відносин.

Основним завданням держави для вирішення проблем зайнятості молоді у сільському господарстві залишається побудова дієвого мотиваційного механізму спрямування інноваційно активних молодих осіб в аграрний сектор. Перспективним вбачається проведення у 2014 році Першого всеукраїнського сільськогосподарського перепису, підсумки якого будуть використовуватися при формуванні державної політики з питань економічного та соціального розвитку України, зокрема, для інформаційного забезпечення управління та прогнозування соціально-економічного розвитку аграрного сектора, розроблення і реалізації виваженої державної аграрної політики, як на центральному, так і на регіональному рівні.

У таблиці 2 представлено запропоновані у межах дослідження основні напрями та дієві заходи удосконалення регулювання молодіжного сегмента ринку праці у сільській місцевості та рівень їх реалізації, які можливо втілити впродовж подальших періодів за умови ефективної взаємодії й співпраці усіх суб'єктів регулювання молодіжної зайнятості.

Досягти зростання рівня зайнятості молоді у сільському господарстві можливо шляхом:

- проведення політики популяризації сільського господарства та підтримки особистих сільських господарств;
- вирішення житлових і побутових проблем молоді у сільській місцевості;
- ефективного планування освітньої сфери, зміни навчальних програм, які б відповідали реальним потребам працедавців-аграріїв на ринку праці;
- зниження рівня міграції молоді закордон;
- заохочення підприємницької діяльності у сільській місцевості;
- залучення вітчизняних та іноземних експертів-аграріїв для інформування й консультування безробітної молоді з питань агробізнесу, кооперації;
- популяризації лізингових відносин шляхом удосконалення нормативно-правової бази їх регулювання;
- поліпшення матеріально-технічної бази навчальних і науково-дослідних установ, особливо з найбільш наукомістких напрямів, зокрема, біотехнології.

Таблиця 2. Перспективні напрями та заходи удосконалення регулювання молодіжного сегмента ринку праці у сільській місцевості та рівень їх реалізації

№ з/п	Перспективні напрями удосконалення	Заходи щодо покращення	Рівень виконання
1	2	3	4
1.	Покращення інвестиційних умов ведення аграрного бізнесу молодими особами	Удосконалення лізингових відносин	Державний – удосконалення законодавчої бази, міжнародна інтеграція; рівень підприємств – інноваційна активність

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4

2.	Посилення галузевої спеціалізації регіонів також з метою покращення інвестиційних умов для ведення фермерських господарств	Кооперування сільськогосподарського виробництва	Державний – надання пільг та гарантій; рівень підприємств – внутрішньокоопераційна співпраця
3.	Підвищення рівня поінформованості молоді щодо професійного самовизначення	Проведення Днів відкритих дверей на сільськогосподарських підприємствах	Рівень підприємств
		Залучення молоді до освітніх проєктів у сфері сільського господарства, у тому числі іноземних	Рівень підприємств і навчальних закладів
		Організація дозвілля молоді, створення центрів дозвілля	Місцевий рівень, соціальні служби, громадські організації
4.	Побудова та оновлення інфраструктурних об'єктів у сільській місцевості, у тому числі освітніх закладів	Покращення регулювання діяльності освітніх округів	Державний рівень
		Поліпшення існуючих технічних конструкцій об'єктів інфраструктури	Державний рівень
		Впровадження ресурсозберігаючого й автономного обладнання	Державний рівень
		Якісне оновлення матеріально-технічної бази ВНЗ і НДІ аграрної спрямованості (державних та приватних), подальше планування їх переміщення у сільську місцевість	Рівень засновників навчальних закладів
		Прийняття програм підтримки індивідуального будівництва у селах	Державний рівень
5.	Розвиток сільського туризму	Прийняття програм підтримки проведення туристичної діяльності у сільській місцевості	Державний та регіональний рівні

Джерело: власні дослідження.

Побудова окресленого мотиваційного механізму та розбудова сільського господарства можлива шляхом впровадження молоддю інновацій як на

виробничому рівні самих підприємств, так і шляхом активної участі у процедурах розробки і обговорення законопроектів, що стосуються розвитку галузі за всіма напрямками.

Важливим напрямком діяльності держави є створення сприятливих інвестиційних умов для залучення молоді до створення нових аграрних підприємств. Так, ще у 1997 році Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову, що започаткувала діяльність Державного лізингового фонду; у 1999 році його було трансформовано у НАК «Укragролізинг». З моменту започаткування фінансового лізингу і по 01.12.2010 року компанією придбано сільськогосподарської техніки та обладнання й передано підприємствам АПК на умовах фінансового лізингу на суму 2 млрд 80 млн гривень [8]. До цієї роботи активно долучено молодь підприємства.

Сьогодні з метою зниження ризикованості функціонування аграрних підприємств актуалізуються питання застосування новітніх інформаційних технологій. Згідно з дослідженнями, проведених компанією «Квазар-Мікро», у 70% випадків інформаційні системи і технології використовуються в АПК лише для цілей бухгалтерського обліку [1]. Тому, одним з дієвих механізмів активізації інноваційної компоненти зайнятості виступає розробка і впровадження молодими працівниками, так як саме вони є максимально інноваційно сприйнятливими щодо комплексних систем управління сільськогосподарськими підприємствами, як-то, AgroClever. В основі даної розробки покладено ідею поєднання сучасних інформаційних технологій і найкращих світових методів та способів ведення аграрного бізнесу, втілені передові методи управління сільгоспвиробництвом у рамках концепції «точного землеробства». AgroClever забезпечує ефективне управління агропідприємством і допомагає визначити оптимальні способи збільшення рівня врожайності та одночасно зменшити собівартість виготовленої продукції; це досягається завдяки підвищенню ефективності планування, організації та контролю всіма специфічними для цієї галузі процесами.

Активне залучення молоді до інноваційної діяльності у сільському господарстві має бути забезпечене взаємодією всіх учасників регулювання: освітніх закладів, профспілкових комітетів, державних органів влади. Основною метою їх функціонування повинно стати подолання як поточних проблем, як-то, зниження рівня молодіжного безробіття, так і недопущення виникнення нових у майбутньому – сприяння професійній самовизначеності молоді для її подальшої ефективної зайнятості. На рисунку 1 наведено механізм розбудови соціально орієнтованої економіки як результат досягнення ефективної зайнятості молоді у сільському господарстві.

Рис. 1. Механізм розбудови соціальноорієнтованої економіки шляхом досягнення ефективної зайнятості молоді у сільському господарстві
Джерело: власні дослідження.

Побудова соціальноорієнтованої економіки вимагає узгодженої взаємодії всіх національних економічних агентів. Особлива роль тут відводиться державі, так як саме на неї покладено основні обов'язки подолання проблем «відмов ринку», а особливо – у частині працевлаштування соціально вразливих верств населення, до яких і належить молодь.

Соціальна ефективність покращення регулювання молодіжного сегмента ринку праці та забезпечення оптимального рівня зайнятості молоді у сільському господарстві шляхом популяризації сільськогосподарської праці серед молодих осіб сприятиме їх об'єктивному самостійно усвідомленому вибору сфери професійної діяльності. Високий рівень освіти, знань, вмінь в аграрній сфері є передумовою професійної мобільності молоді та її швидшій адаптації до ситуації на ринку праці. Високий рівень конкурентоспроможності на ринку праці сприяє не лише трудовій самореалізації, але й розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості в аграрній сфері. Високопродуктивна, результативна праця у даному напрямку є запорукою отримання гідної заробітної плати чи підприємницького зиску. За умови досягнення високого рівня добробуту зменшуватиметься кількість соціальних проблем і протиріч, знижуватиметься частка державних витрат на боротьбу із соціальними хворобами суспільства. За таких умов економічна система розвивається на принципах гуманізму та орієнтації на працівника, тобто відбувається розбудова соціальноорієнтованої економіки.

Подолання дисбалансу у всіх галузях економіки, спрямування інноваційно активного трудового потенціалу молоді у розбудову сільського господарства з метою максимальної трудової самореалізації молодих осіб є передумовою ефективного функціонування економіки країни. Така ефективність може бути досягнута за умов якісної співпраці всіх суб'єктів регулювання молодіжного сегменту ринку праці. Самореалізація молоді є запорукою стабілізації економіки в цілому, вирішення демографічних та соціальних проблем. Даний процес невіддільний від розвитку соціально-трудоких відносин, недопущення погіршення соціально-психологічного клімату у трудових колективах, активізації творчого потенціалу молоді.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Ситуація із зайнятістю молоді у сільському господарстві впродовж останніх років залишається напруженою, що пов'язано із недостатньою популяризацією аграрної сфери внаслідок погіршення умов праці та невисоким рівнем інноваційної активності таких підприємств. Негативний вплив на рівень зайнятості молоді у сільській місцевості чинить низька якість інфраструктурних об'єктів, яка щорічно погіршується. За таких умов молодь орієнтована на працевлаштування у містах, досить часто неофіційно.

Тому, сьогодні для побудови економіки соціально орієнтованого типу, в першу чергу, необхідно проведення реформ, які були б спрямовані на популяризацію праці аграріїв. Це можливо досягти шляхом якісної взаємодії всіх суб'єктів соціально-трудоких відносин на всіх рівнях економіки. Держава повинна спрямувати реформістські зусилля на заохочення підприємницької діяльності молоді у сільському господарстві. Одним з механізмів є надання кредитів, на пільгових умовах, зокрема, інноваційно активним сільгоспвиробникам, вирішення житлових проблем їх працівників, у тому числі шляхом надання пільгових молодіжних кредитів, та хоча б часткове покращення інфраструктурних об'єктів.

Запровадження та застосування сільськогосподарськими підприємствами інноваційних технологій призведе до зниження ризикованості аграрного бізнесу, підвищить його ефективність та сприятиме зростанню чисельності зайнятої молоді як першочергової інноваційної компоненти окресленого процесу для побудови економіки соціально орієнтованого типу.

Література

-
1. Банзай Ю. AgroClever для агробізнесу [Електронний ресурс] / Ю. Банзай. – Режим доступу: http://apitu.org.ua/system/files/farmer_06_07.doc. – Назва з екрану.
 2. Гребенюк М.В. Аграрне право України: підручник / [Єрмоленко В.М., Гафурова О.В., Гребенюк. М.В. і ін.]; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К.: Юрінком

Інтер, 2010. – 608 с.

3. Зінчук Т.О. Аграрна політика країн ЦСЄ у контексті інтеграції до ЄС: реалії та перспективи для України / Т.О. Зінчук // Економіка України. – 2006. – №4. – С. 74–88.

4. Новікова О.Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання: монографія / О.Ф. Новікова, С.М. Гринецька, Л.Л. Шамілева. – НАН України: Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2009. – 220 с.

5. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації: навч. посіб. / [В.В. Зіновчук, Л.В. Молдаван, В.Б. Моссаковський та ін.]; за ред. В.В. Зіновчука. – К.: Вища освіта, 2001. – 464 с.

6. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>. – Назва з екрану.

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану.

8. Офіційний сайт НАК «Укragролізинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukragroleasing.com.ua/index.php?/pro-kompaniyu.html>. – Назва з екрану.

9. Сітнікова Н.П. Тенденції людського розвитку в період становлення в Україні соціально орієнтованої економіки / Н.П. Сітнікова // Формування ринкових відносин в Україні. Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 7–8 (74–75). – С. 131–135.

10. Ходаківський Є.І. Економіка та менеджмент праці (праксеологічний аспект): навч. посіб. / Є.І. Ходаківський, Ю.В. Богоявленська. – Житомир: ЖДТУ, 2004. – 378 с.
